

EL FIL DE L'ONOMÀSTICA EN EL LABERINT DE LA HISTÒRIA

EUGENI PEREA SIMÓN

La toponímia és una ciència humana que avui podem considerar amb valors autònoms, però estretament vinculada a la història, a la geografia i a la lingüística. Relativament jove, els primers estudis daten de 1867, s'ha convertit en una eina de gran valor que facilita les tasques de la investigació amb altres disciplines.

Com ha subratllat Albert Turull la toponímia és una disciplina polièdrica «veritable cruïlla del coneixement». Una paraula és un microcosmos de consciència humana —ha revelat justament el pedagog modern Vigotski. Efectivament, cada nom de lloc —rarament fruit de l'arbitrarietat o del caprici— ens dona pistes sobre la funció humana que té o ha tingut a través del temps: és com l'etiqueta que ens defineix un producte. Per això, a partir de la toponímia, podem realitzar estudis sobre matèries tan disperses i necessàries per a la història general com són la llengua, el folklore, la botànica, la zoologia, l'economia, l'art, l'arqueologia, la diplomàtica o la sociologia, entre moltes altres. El coneixement de la toponímia facilita les tasques de l'investigador, que d'aquesta manera, es troba amb abundància i riquesa de materials amb els quals elaborar els mateixos estudis.

PRIMERS ESTUDIS CIENTÍFICS

Es tracta d'una ciència —l'onomàstica, en general— jove i potser per això poc estesa o conreada en àmbits europeus. Els primers estudis científics sobre toponímia es publiquen a Alemanya el 1863 i es deuen a Förstemann; a França, Houzé

el 1864 i Quichekat el 1867 s'afegeixen a la nòmina de pioners en l'estudi dels noms de lloc a escala europea. Uns estudis que anaven lligats, sempre, a plantejaments lingüístics. Abans de tancar-se el segle XIX veuen la llum noves obres a Itàlia i a Bèlgica i, posteriorment, s'enceten publicacions monogràfiques, se celebren congressos i es creen càtedres a bona part d'Europa. L'interès per aquesta ciència quedà reforçada amb la celebració del I Congrés de Toponímia i Antroponímia que se celebrà a París l'any 1938, amb l'assistència de representants d'un centenar d'universitats corresponents a vint-i-un països. De llavors ençà l'interès no ha minvat, com ho demostren les publicacions especialitzades que amb caràcter regular s'editen a Brussel·les.

Catalunya s'entronca ben aviat en aquest corrent d'investigació europea mercès als estudis del professor Josep Balari i Jovany, de la Universitat de Barcelona. Efectivament, tretze anys més tard de publicar-se els primers estudis alemanys, Balari dona a l'estampa un treball etimològic dels noms de cims de muntanyes i, vint anys després, la seva clau de volta, *Los orígenes históricos de Cataluña*. No és el cas de fer una cronologia sobre l'interès i el desenvolupament que aquesta disciplina va suscitar al Principat durant el present segle. Citar, tan sols com a nervadures de l'edifici, els noms d'Antoni Maria Alcover, de Francesc de Borja Moll, d'Antoni Griera, de Manuel de Montoliu, de Francesc Carreras, de Joaquim Miret, d'Antoni Badia i Margarit, d'Enric Moreu-Rey i de Joan Coromines. Esment singular mereix l'exemple de l'anomenada Escola del Camp de Tarragona, que impulsen, i sovint dirigeixen, autors com Ramon Amigó i Albert Manent —els quals iniciaren la investigació sistemàtica dels noms de lloc

d'aquest territori el 1957 i que, amb l'ajut d'un ampli equip de deixebles i col·laboradors incorporats posteriorment, han estudiat fins ara el major nombre de municipis de les comarques del Baix Camp, Tarragonès i Alt Camp o del Priorat.

El nombre d'estudis municipals de toponímia actualment editats per a l'àmbit de Catalunya, oscil·la sobre la vuitantena, la qual cosa representa un esquitit 8% aproximadament del conjunt del país. Es tracta, efectivament, d'uns percentatges mínims, sobretot si pretenem extreure'n valoracions globals, com és una de les finalitats dels estudis locals. Tanmateix, i de cara al futur, sembla que l'interès per aquestes investigacions s'hagi despertat mercès a tantes i variades empreses com són l'estímul de diversos especialistes als investigadors locals o l'acció de la universitat, que incentiva els treballs i els assumeix.

LA SOCIETAT D'ONOMÀSTICA

Capítol a banda, cal destacar la tasca divulgadora de la Societat d'Onomàstica, que a més a més celebra col·loquis d'una manera regular i descentralitzadora en l'àmbit dels Països Catalans, i que fa interessar els investigadors, centres d'estudis o entitats culturals en la conèixer de recollir els noms de lloc o de persona dels seus àmbits respectius. Els estudis de toponímia solen tenir com a base d'anàlisi territorial el municipi —modern o antic— de manera que l'investigador pot apamar exhaustivament el seu marc geogràfic, a través de les enquestes orals —amb les persones conegedores del territori— i de les fonts arxivístiques —que solen ser les notaries, municipals i eclesiàstiques: capbreus, llibres de vèlues, estimes, llibres sagramentals, censos, etc. L'estudi i anàlisi de

la toponímia a escala local és el més idoni, ja que d'aquesta manera difícilment s'escaparà a la lupa de l'investigador el valor d'un mot, per insignificant que a primera vista pugui semblar, indistintament de si és una paraula viva o pretèrita. La peça més petita i menys brillant a vegades facilita les claus arqueològiques, completa una figura fins aleshores incompreensible o bé permet la hipòtesi més versemblant. La importància d'aquests estudis és evident, però només queda subratllada quan la suma d'un conjunt de valors locals permeten extreure'n conclusions generals, línies d'evolució o corrents més amplis. L'àmbit local —o de demarcacions geogràfiques consuetudinàries— permet doncs afinar el dibuix d'una escala, fent-lo d'aquesta manera més intel·ligible.

Per a l'historiador, la toponímia, en particular i en general l'onomàstica, es convertirà en una font recurrent a la qual haurà de pouar inexcusablement, sobretot en la mesura que aquest tipus de treballs puguin multiplicar-se i permetin anàlisis globals, o bé simplement reforçar o desvetllar aspectes diversos de la llengua, de la cultura o de l'economia.

L'HISTORIADOR I LA TOPONÍMIA

Només a tall d'informació assenyalarem ara algunes pistes, mitjançant les quals l'historiador podrà servir-se de la toponímia com d'una guia per circular, amb més seguretat, pels camins de la investigació, o bé com una ampliació dels documents interessants que cal considerar.

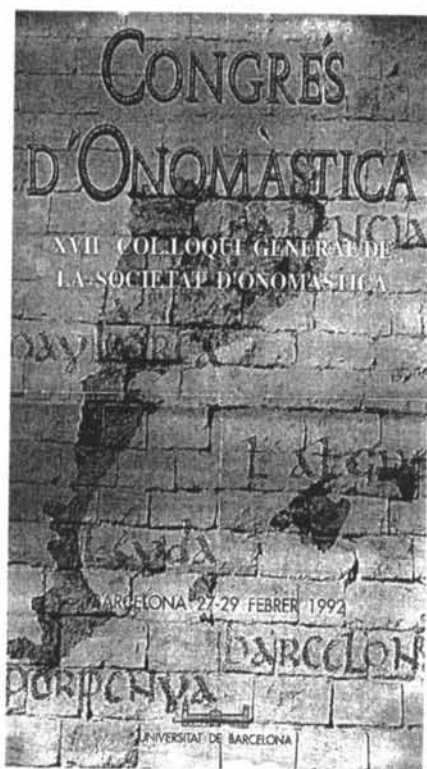
En aquest sentit, a l'historiador de qualsevol època o disciplina li serà del tot imprescindible recórrer a les fonts de la toponímia per tal de reforçar o d'aclarir les seves investigacions. Sovint alguns noms com Vilar, Castellot, Timba o Torres, alerten l'arqueòleg sobre jaciments; el pas de la cultura romana o aràbiga, la influència dels jueus o la feudalització, es troba ben patent en els noms de lloc, bé persistint en la tradició oral —en estat pur o bé transformat o colgat en els girs de la llengua— o bé en la documentació dels arxius, com a formes pretèrites, però amb possibilitat de recuperar-les i d'incorporar-les al dibuix de la història. Òbviament, l'historiador, en general, no pot recuperar tots aquests materials si prèviament algú no els ha classificat i presenta ordenadament, ja que molts d'aquests mots apareixen confusos, alterats o necessiten d'aclariments i d'interpretacions.

Els passos més lògics i desitjables serien: l'inventari, la classificació i l'anàlisi i la utilització. Tres nivells que corresponen a distintes fases de l'aprofitament integral d'un mot, ja que per si sols, aïllats, el seu valor es perd o es veu devaluat. En el procés, òbviament, intervinrien diversos especialistes, a través dels quals els materials anirien recobrant tota la seva importància històrica, lingüística i cultural.

En la primera fase, l'inventari, entrarien en escena els recol·lectors de noms, amb una mínima preparació i de coneixements per tal de rescabalar tots els noms possibles que designen llocs de camp o de zones urbanes, tant presents com pretèrits. Convé tenir en compte aquesta intemporalitat de la investigació, de manera que a través del seu ordenament cronològic hom pugui, més tard, veure'n l'evolució. Els dos camps sobre els quals el recol·lector haurà de treballar serà l'enquesta oral, entrevint els habitants del lloc que conservin memòria o relació, i l'anàlisi de les fonts documentals. De la mateixa manera que hom recomana la major diversitat possible de les persones a enquestar —per treure'n el màxim de profit i salvar els lapses de la memòria personal—, també pel que fa a la consulta d'arxius és recomanable esgotar totes

les fonts possibles: ni una sola persona o un sol arxiu ho contenen tot i, a vegades, allà on menys s'espera apareix un nom o l'aclariment d'un dubte. Tractant-se d'estudis realitzats en àmbit local o d'una administració territorial consuetudinària, la consulta dels seus arxius no sol presentar problemes insolubles. Tanmateix, a vegades aquests materials poden trobar-se prou dispersos per raó del domini o espoliació, amb seu fora del propi territori: casos exemplars com el d'algun monestir o senyoria, que han traslladat o centralitzat la seva documentació administrativa a la casa mare, o bé casos en què l'espoliació per guerres, vendes o conflictes l'Estat els ha reunit en un dipòsit fora del país —Escaladei, per exemple, amb documentació conservada a l'Archivo Histórico Nacional, de Madrid. En aquest sentit també cal recordar que bona part dels arxius eclesiàstics locals es troben centralitzats a la corresponent seu, de manera que el recol·lector ho haurà de tenir present a l'hora de realitzar el treball de consulta documental. Aquesta primera fase d'estudi dels noms de lloc i de persona convé que sigui feta amb el màxim rigor i amplitud, ja que sobre ella hauran d'aixecar-se els posteriors estudis globalitzadors. A l'actualitat, com ja hem assenyalat, el nombre de municipis inventariats en el conjunt de Catalunya representa un escàs 8% i, tot i ser estadísticament un percentatge ínfim, des del punt de vista de la metodologia i de les possibilitats d'anàlisi és, contràriament, força important per a algunes àrees concretes.

Una vegada inventariats els noms en l'àmbit local i en la mesura que el mapa de les investigacions avanci a través d'un territori, convindrà entrar en una segona fase, que és la seva classificació i anàlisi, per tal d'expressar el valor d'un mot i donar-li el sentit i la transcendència que en realitat té. Es tracta de col·locar els mots locals en una via de confrontació i de comunicació general. El nom local d'una cova o d'un prat amb relació a la bruixeria, per exemple, adquireix la seva màxima importància quan aquesta permet dibuixar un itinerari o una influència social comarcal o regional en un període històric determinat. Julio Caro Baroja, en aquest sentit, ressegueix els noms que li proporciona la toponímia per estudiar el paper de la bruixa en zones geogràfiques del País Basc, de Castella i de Catalunya: noms de barranc, fonts, prats, castells, ponts o camins són la pista a través de la qual l'antropòleg i historiador coneixerà

Cartell d'un dels Congressos realitzats per la Societat d'Onomàstica.

la presència i acció de les bruixes segons la impregnació popular,² i arribarà a establir valors generals.

Basant-se en aquests inventaris, diversos autors han començat a elaborar estudis de conjunt, mitjançant els quals l'historiador pot extreure'n conclusions de major volada —i encara podran ser més generals i substanciosos en la mesura que prenguin dimensió geogràfica. Esmentarem, a tall d'exemple, alguns models. Des del punt de vista geogràfic, a l'historiador li resulta extraordinàriament vàlid l'estudi dels noms de lloc d'un delta, com va fer Jesús Francisc Massip per a l'Ebre, de manera que es pugui seguir l'evolució del riu i els seus moviments deltaics. Efectivament, a través dels noms de partida de terra, sèquies, estanys, salines, barris o punts de referència, hom podrà acostar-se a una realitat de la qual sovint ens manquen altres documents. Estudis de topografia submarina i talassonímia, com els realitzats per Cosme Aguiló per a Mallorca o Maria Teresa Montaña per a Tarragona, ens faciliten noves i distintes concepcions mentals de la referència geogràfica i del coneixement de la costa o de la pesca.

L'ESTUDI DELS TOPÒNIMS

Un dels aprofitaments potser més importants, quantitativament, que ha tingut l'estudi global dels topònims urbans són els noms dels carrers. A través del nom d'un vial sovint pot estudiar-se, o complementar-se, l'evolució d'un nucli urbà, profunditzar en la seva història i coneixements socials, polítics, comercials, culturals, d'ofici, de poder o de ideologia. Un nom mai no és arbitrari i, bé sigui per bateig popular o per imposició política, sempre ens delata unes connotacions de signe divers. Potser per la necessitat més directa que tenim de conèixer el nostre primer àmbit social —el carrer—, que els estudis de vials han proliferat als Països Catalans: des de nomenclàtors generals de les vies públiques de Barcelona, editats per l'Ajuntament (1981), fins a especialitzats sobre els carrers de la morenia de Xàtiva (1980), d'Agustí Ventura, passant per divulgatius com els carrers de menestrals de Tarragona (1995), d'Elena Arts; històrics i estadístics com els de la Selva del Camp (1992), confeccionat per alumnes del col·legi Gil Cristià, o bé l'estudi més complet i exhaustiu que coneixem sobre aquest tema referit a Calafell, on s'estudia l'evolució de la vila a través

de la denominació de les vies urbanes i barris.³

La toponímia localitza allò que sovint els documents generalitzen o desconeixen. Ens adonem d'aquesta realitat quan, a través dels noms, veiem l'evolució de la indústria o de l'apicultura, per exemple: des del Pirineu fins a l'Alcalaten, podem localitzar la indústria mineral a través dels noms, o a través de les referències al roldor o el sumoc —entre altres herbatges— la importància que aquests productes tingueren en èpoques pretèrites per a les blanqueries. Exemple d'aprofitament de reculls toponímics de distints pobles per elaborar treballs amb valor global per a una zona, és el realitzat per Manent sobre cereals, viticultura i ramaderia dels pobles situats a la falda d'una zona prelitoral:⁴ a partir del coneixement d'uns noms —un centenar dels mil cinc-cents, escassos, que surten als reculls base—, hom restableix la importància social i econòmica d'aquests elements avui pràcticament desapareguts de la zona. L'historiador també trobarà, en els noms de lloc, la guia per reconstruir el dibuix de la indústria, la seva influència i importància. Un model d'aquesta investigació ens la subministra el treball que sobre pous de neu va realitzar Ramon Amigó.⁵ Efectivament, mercès al rastreig d'aquestes indústries —sovint oblidades de la memòria, llevat del topònim— l'autor pot localitzar els pous de glaç del Camp de Tarragona i establir-ne les correspondències econòmiques, socials i culturals, ajudat, òbviament, per la documentació inherent. D'exemples d'aquestes característiques se'n podrien esmentar diversos, o suggerir-ne d'altres, però sempre amb el fil conductor que facilita el coneixement de la toponímia.

L'historiador del món religiós també trobarà aquí una notable font de materials. Des de les complexes rutes de pelegrinatge o l'arrelament popular dels conceptes religiosos, fins a la detecció de comunitats jueves, protestants, etc., o bé a la distinció del món creient de l'agnòstic, dels batejats o no. A vegades es tracta de petites referències, exemples isolats, però que igual com un fragment arqueològic, pot acabar per indicar-nos el perfil i el valor del conjunt. Els jueus que a Andratx, en el segle XIV, vivien separats dels cristians, han deixat petges de habitatge com la Cova del Jueu, i aquest exemple, triat a l'atzar, el podríem anar resseguint en d'altres geografies. Un nom sovint designa un estat social o mentalitat: aleshores cal esbir-

nar-ho, confirmar-ho o no, d'acord amb possibles documentacions complementàries. És el que ha fet Gavin per inventariar un corpus d'esglésies, ermites, capelles i oratoris d'una singular riquesa per als Països Catalans. L'hagiotoponímia permet, igualment, establir línies d'arrelament o d'evolució dels ordes religiosos, santoral, supersticions, etc.⁶

Un altre dels apartats fonamentals sobre el qual caldrà fixar-se, és l'estudi de la llengua. De fet, tot i que ara l'hagi sobrepassat, l'onomàstica neix amb la finalitat d'estudiar la llengua, la seva evolució i usos, característiques dialectals, etc. Són molts els autors que s'hi han dedicat i que ens ofereixen models de treball, com la vasta obra de Joan Coromines, l'*Onomasticon*.

Les possibilitats de treballs històrics a partir de la toponímia són infinits, i estan en relació amb la imaginació del mateix investigador, que haurà de saber esprémer els inventaris fets. Coromines, en el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, per exemple, demanava que es fés una descripció ben localitzada i documentada sobre el joc de la pilota. Un mapa geogràfic sobre aquest lleure popular i la seva evolució, el podem dibuixar a partir del coneixement local dels mots pilota i trinet, que ens faciliten els inventaris onomàstics: Les Borges del Camp (a. 1532), Ulldemolins (a. 1616), Reus (a. 1674), Vila-seca (a. 1828), etc. I respostes similars, amb tota la fonamentació documental inherent, les podem formular respecte a qualsevol activitat social que hagi quedat registrada en la documentació escrita.

En definitiva i per a qualsevol tema, hom s'adonarà de la confusió de la història i l'onomàstica. Saber-ne explorar els beneficis és prendre el fil d'Ariadna i aconduir-se, amb seguretat i eficàcia, pels laberints de la investigació.

Eugeni Perea Simón
Doctor en Història Moderna.

A LA RECERCA DE L'ORIGEN D'ULLDEMOLINS

NOTES

1. AA.DD., *Introducció a l'onomàstica*, Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1994, p. 5. Per a tots aquells que vulguin introduir-se en aquesta ciència, també resulten particularment interessants obres clàssiques com les d'E. Moreu-Rey, *Els noms de lloc*, Unió Excursionista de Catalunya, Barcelona, 1965; una altra obra recomanable és la de Juli Moll i Joan Tort, *Toponímia i cartografia. Assaig de sistematització*, Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona, 1985. Altres obres d'interès, més actualitzades, són les de Ramon Amigó, *Sobre inventaris de noms de lloc. Introducció metodològica*, Edicions del Centre de Lectura, Reus, 1989. Hom també recomanaria la lectura del mateix butlletí de la Societat d'Onomàstica, que es publica des de juny de l'any 1980, amb la col·laboració dels més prestigiosos especialistes en la matèria.

2. Julio Caro Baroja, *Las brujas y su mundo*, Alianza editorial, Madrid, 1995, p. 295. Semblant pràctica i pel mateix tema ja l'havia utilitzada Cels Gomis i Mestre a *La bruixa catalana*. Aplec de casos de bruixeria, creences i supersticions recollits a Catalunya a l'entorn dels anys 1864 a 1915, Ed. Alta Fulla, Barcelona, 1996.

3. Lluís Tetas i Palau, *Els carrers de Calafell. Un model de coneixement urbanístic i d'establiment de toponímia urbana*, Inst. d'Estudis Penedesencs, Calafell, 1997. Com a estudi de resum dels seus inventaris de noms, també es força recomanable l'obra de Ramon Amigó, *De raval endins, Diari de Tarragona* (1995), que analitza els carrers de Reus des dels diversos angles històrics, socials i culturals.

4. Albert Manent, «La persistència, a través dels noms de lloc, del conreu dels cereals i de la vinya i la cria del bestiar boví, ovi i cabrum, als termes de l'Aleixar, Vilaplana i Maspujols», dins *Estudis Històrics i Documentals dels Arxius de Protocols*, VIII, pp. 347-352, Col·legi Notarial de Barcelona, 1980.

5. Ramon Amigó, *Neveres pre-industrials (pous de neu) al Camp de Tarragona*, Centre de Lectura, Reus, 1989.

6. Un exemple d'estudi sobre l'arrelament popular de la idea de la divinitat, bruixeria, el dimoni, el trobem en l'estudi d'Albert Manent, «Els hagiotopònims en els set termes més alts de les muntanyes de Prades», dins *Onomàstica*, XVIII (1984), pp. 13-17.

AMIGO ANGLES, Ramon i PERE ANGLES, Ramon. **Onomàstica del terme municipal d'Ulldemolins**, Societat d'Onomàstica. Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Institut Cartogràfic de Catalunya. Barcelona, 1997. 395 pàgines.

Aquesta obra, la darrera que ha escrit Ramon Amigó, aquesta vegada formant equip amb Ramon Pere, estudia aquella vila del Priorat, seguint el mètode emprat pel veterà rector reusenc en els seus darrers treballs (Cornudella i Siurana), s'estructura en dues parts prou definides: la introducció i la llista de noms, cadascuna de les quals, per ella mateixa, podria compondre una monografia.

La introducció, que és extensa i interessantíssima, comença exposant la metodologia emprada en la redacció d'aquest interessant estudi i continua amb un avançament, exposat a la menuda, del corpus onomàstic bo i fent una anàlisi molt àmplia dels diversos topònims i antropònims que trobarem a la llista de noms, que recull un total de més de dues mil entrades (2.219 per ser més exactes), en les quals s'inclouen tots els noms que han sorgit durant les enquestes sobre el terreny (sempre acompanyats per gent co-neixedora del territori objecte de l'estudi), els noms de les cases, els renoms, els cognoms... Representa una aportació extraordinària en tot el conjunt la gran quantitat de noms pretèrits que s'ha pogut recuperar de la documentació d'arxiu.

La introducció, que ocupa 80 de les 395 pàgines de l'obra, analitza, també amb molt bon criteri, l'etimologia del nom «Ulldemolins», que alguns autors fan originar d'«ull», amb el significat de «font», i de «molins», etimologia que posen en dubte perquè manifesten no haver trobat cap «urgència [d'aigua] notable pel terme» que faci pensar en aquesta possibilitat. Tampoc no manifesten gaire confiança en la possibilitat que es pugui haver originat per «Octo», és a dir per la presència de vuit molins i en canvi, d'acord amb la documentació exhumada en les recerques d'arxiu, en les quals s'ha llegit durant els segles XIII, XIV i XV «Occulo», «Oculo», «Oculi», més aviat proposen, com a hipòtesi probable, que el nom es podia haver originat en una concentració de molins.

Ens expliquen la situació del terme i la seva extensió i ens retraten el paisatge d'una forma encisadora: «La geologia hi agafa unes formes bombades originals. El vessant pinyolenc s'esbadella en una barrancada principal, espectacular, la de Sant Bartomeu, pobra d'aigua i rica de formes, amb grans roques

despreses dels cingles i estimbades per tot, i balms de dimensions diverses, amb vegetació abundant, sobretot pels fondals». I afegeixen: «Hem assajat una visió geogràfica del conjunt del terme municipal i hem procurat no caure gaire en divagacions polítiques, a les quals es pot tendir sobretot davant els espectacles grandiosos que ofereix el congost de Fraguerau».

És una introducció ben estructurada i molt treballada, en la qual s'ocupen dels orònims i dels hidrònims, del color que els elements forneixen al terreny i al paisatge, de la flora i de la fauna, que, tot plegat, deixa un rastre important en els topònims, molts dels quals analitzen a través d'aquesta part introductòria.

El corpus principal el forma, evidentment, la «Llista de topònims», correctament ordenats de forma alfabètica, llista que ocupa tres-centes pàgines. Els autors, com és normal en aquesta mena de treballs, han remarcat d'una manera ben pràctica els que són actuals dels que són pretèrits, la qual cosa es detecta amb tota claredat en el text que acompanya cada entrada. D'aquest corpus una part important l'ocupen els antropònims, car de noms de casa, i entre els actuals i els pretèrits, se n'inscriuen més de quatre-cents i de renoms n'hi ha un nombre similar. Constaten els autors d'aquest magnífic estudi, que un 50% d'aquests noms són propis de la localitat, és a dir, que no es troben en la monumental relació del Dr. Moreu-Rey. Renoms, motius, malnoms i noms de casa. (Barcelona 1981).

Per a la confecció d'aquest treball, els autors han consultat diversos arxius, i han llegit un total de 49 plecs o lligalls de documents dels segles XIII al XIX i han consultat 17 obres de bibliografia impresa. L'acompanyen, a més dels tres mapes ja mencionats, d'una exemplar execució, dignes de l'Institut Cartogràfic que els ha editat, nou apèndixs corresponents a sengles relacions alfabètiques de noms, de partides, de trosos i trossets de terra, de llocs d'anomenada, etc. que poden ajudar força quan es tracti de la recerca de qualsevol dels noms que surten al corpus de l'obra.

En definitiva, ens trobem davant d'un treball modèlic, d'un gran rigor científic i una excel·lent expressió narrativa que, sense cap mena de dubte, farà un gran servei als estudiosos de la filologia i a tothom que s'interessi per l'onomàstica.

Ferran Jové i Hortoneda